

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

"КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ"

Факультет соціальних наук і соціальних технологій

Кафедра соціології

ДОСЛІДНИЦЬКА РОБОТА

виконана в межах курсу "Вступ до гендерних студій"

з теми

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ЕКОЛОГІЧНОГО АКТИВІЗМУ В УКРАЇНІ

Виконали студентки:

Бойко Анастасія,
Задонцева Валерія,
Зіміна Соф'я,
Панченко Діана,
Пуха Анастасія,
Томляк Ганна,
Шахунова Марія.

Координаторки дослідження:

Тамара Марценюк та Наталія Гозак.

Координаторка від групи:

Бойко Анастасія.

Київ – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ СЕГРЕГОВАНОСТІ В ЕКОАКТИВІЗМІ	5
1.1. Підходи до вивчення гендерних аспектів екологічного активізму.....	5
1.2. Тенденції залучення чоловіків та жінок до екоактивізму на прикладі відомих міжнародних особистостей.....	10
1.3. Тенденції залучення чоловіків та жінок до екоактивізму на прикладі відомих українських особистостей.....	13
1.4. Тенденції залучення чоловіків і жінок до екологічних організацій в Україні.....	15
РОЗДІЛ 2. ЕКОАКТИВІСТИ ТА ЕКОАКТИВІСТКИ ПРО ГЕНДЕРНИЙ РОЗРИВ В ЕКОЛОГІЧНИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ: РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ	17
2.1. Методологія та дизайн дослідження	17
2.2. Особиста залученість до екоактивізму та гендерний склад екологічних організацій	19
2.4. Політики протидії гендерній сегрегації в екоактивізмі	27
ВИСНОВКИ	35
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	37
ДОДАТОК А.....	41

ВСТУП

Тема гендерних аспектів екологічного активізму в Україні є актуальною, оскільки прагнення до більш рівномірного гендерного розподілу у будь-яких життєвих сферах є важливим чинником злагодженого їх функціонування. Наприклад, якщо взяти до уваги саме роботу екологічних організацій, то більша залученість до них жінок могла би позитивно вплинути на результати їх праці, оскільки це б могло сприяти появі більшої різноманітності думок щодо вирішення екологічних проблем, які, до речі, стосуються всього людства, адже мають вплив на навколишнє середовище, в якому співіснують всі індивіди земної кулі. Тому справедливим рішенням буде сприяти залученню жінок у екоактивістський рух, так як така політика надаватиме можливість більшій кількості зацікавлених індивідів взяти участь у заходах глобального характеру та вирішувати питання, з приводу яких вони виражають свою занепокоєність.

Дослідження гендерних аспектів цієї сфери дозволяє зробити висновки щодо загальної картини розподілу чоловіків та жінок в екологічних організаціях, а саме причини цього розподілу та чинники, що на нього впливають, оскільки різна залученість представників обох статей обумовлюється низкою факторів, які потребують подальшого розгляду. Тобто, не просто так хтось з індивідів обирає більш пасивну позицію та не бере активної участі у покращенні стану екології в нашій країні, або навпаки, вирішує бути частиною чогось більшого та сприяти покращенню стану екології України.

Так, наприклад, в Україні та у всьому світі загалом зростає зацікавленість індивідами екологічним рухом, оскільки все більше створюються організації даної тематики (в нашій країні наявні організації, які були засновані виключно жінками – «МАМА-86»), які детальніше були розглянуті у першій частині роботи. Більш того, позитивний приклад з цього приводу дають і відомі на весь світ знаменитості, які залучаються до світових еко-організацій (Міллі Боббі-Браун стала наймолодшим послом доброї волі організації «Юнісеф»). Також, Леонадро ДіКапріо на церемонії вручення нагород премії «Оскар» у своїй переможній промові зазначив про важливість звернення уваги на проблему глобального потепління, витративши на це більше часу, аніж на слова подяки.

Об'єктом нашого дослідження є волонтери/волонтерки та експерти/експертки екологічних громадських організацій в Україні.

Предметом є гендерні аспекти екологічного активізму в Україні.

Метою дослідження є визначити гендерні аспекти екологічного активізму в Україні екоактивістами та екоактивістками.

Відповідно до поставленої мети, **завданнями** дослідження є:

1. Систематизувати попередні вітчизняні та іноземні дослідження щодо гендерної сегрегації в екологічних організаціях;
2. Виявити тенденції залученості чоловіків і жінок до екоактивізму (на прикладі публічних українських та іноземних активісток та активістів);
3. Встановити чинники більшого залучення жінок до екоактивізму;
4. Визначити способи інституційно подолати гендерний розрив в екологічних організаціях;
5. Виокремити рекомендації щодо подолання гендерного розриву в українському екоактивізмі.

Дослідження проведене у межах якісної парадигми, зокрема на основі 12 напівструктурованих глибинних інтерв'ю з екоактивістами та екоактивістками, які мають досвід роботи в екологічних організаціях. Даний підхід був обраний, оскільки його доцільно використати для отримання інформації про особистий досвід респондентів та респонденток, їх роздумів стосовно гендерного розриву у екологічних організаціях.

Ми висловлюємо подяку Наталії Гозак за допомогу в пошуці респондентів та респонденток і за загальне сприяння нашому дослідженню. Також наша команда щиро вдячна учасникам та учасницям інтерв'ю за те, що вони знайшли час та поділилися своїм цінним досвідом в екоактивізмі і своїми думками.

Відповідальна за актуальність: Задонцева Валерія.

Відповідальна за основні елементи вступу: Бойко Анастасія.

Відповідальна за подяки: Томляк Ганна.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ СЕГРЕГОВАНОСТІ В ЕКОАКТИВІЗМІ

1.1. Підходи до вивчення гендерних аспектів екологічного активізму.

Упродовж тривалого часу проблема нерівномірного залучення жінок і чоловіків до розвитку екологічного руху та активної співучасті в боротьбі за соціально-економічну рівність і покращення умов довкілля стала предметом багатьох дискусій і наукових досліджень (Pars Today, 2017). Чимало держав, впроваджуючи системи охорони довкілля на підтримку концепцій сталого розвитку, спрямовують зусилля саме на жіночу групу населення, припускаючи, що жінки більшою мірою цікавляться сферою екологічного активізму, ніж чоловіки. Такий гендерно-сегрегований підхід надалі зумовлює тенденції збільшення кількості жінок в екоактивізмі.

У статті "Гендерні аспекти участі жінок у міжнародному русі охорони навколишнього середовища" Г. Ніязова стверджує, що для успішного досягнення однієї з основних задач екологічного руху (надання кожній людині можливості жити у екологічно комфортних умовах) необхідна **залученість обох статей**. У світі відносно нещодавно сформувався новий екологічний рух – екофемінізм, його активізація пов'язана з активною участю жінок у сфері захисту природи.

Детальніше екофеміністичний рух пояснює у своїй статті "Екологія фемінізму та фемінізм екології. Захист навколишнього середовища" Інестра Кінг, яка описує його основні позиції, вплив на сьогодення та головні завдання. Важливим є акцент на поясненні того, що екофемінізм як рух має на меті не тільки безпосередню екологічно-дружню діяльність, а також викорінення стереотипів щодо **"любові до природи"** як одного з симптомів "жіночності". Конвенційно вважається, що жінки ближчі до природи, саме тому вони можуть займатися її захистом, проте насправді, як зазначає авторка, це не даність, а вибір. Кінг пише, що одне з ключових завдань екофемінізму - донести, що природа є неієрархічною структурою, на яку тим не менш сучасний соціальний устрій накладає свою ієрархічну сітку. Екологічний рух має протистояти цьому та поширювати **ідею різноманітності** як способу боротьби з несправедливістю. Феміністичний погляд на проблеми екології необхідний, оскільки це забезпечує більш етичний підхід до питання природи і питання використання технологій. У своїй роботі "Гендерні аспекти участі жінок у міжнародному русі охорони навколишнього середовища" Галина Ніязова підтримує вищезазначену думку, наголошуючи на тому, що зростання участі жінок у питанні екології

на всіх рівнях позитивно вплине на захисті навколишнього середовища і на **просуванні** ідей **гендерної рівності** на міжнародному та національному рівнях (Ніязова, 2014).

У роботі Мерседес Агуера Кабо (Cabo) "Екологічне управління з гендерної точки зору. Теоретичні роздуми та тематичні дослідження" також описуються теоретичні припущення щодо фемінізму та гендерних досліджень, еко-феміністичних перспектив та основних елементів дискусії щодо зв'язку між жінками та довкіллям, а також узагальнюються найбільш актуальні тематичні підходи гендерних досліджень до аналізу навколишнього середовища (2010).

Так, цікавими є висновки щодо поштового опитування, яке проводилося в 1990 році в Колорадо та Нью-Мехіко з метою проаналізувати різницю в тому, як вчені-чоловіки та вчені-жінки сприймають ядерний ризик. В результаті опитування показало, що чоловіки схильні вбачати менше негативних наслідків від ядерних технологій. Однак дослідники сумнівалися щодо однозначного зв'язку між статтю та різному ставленні до небезпеки ядерних технологій, оскільки це також могло бути пов'язаним із різними науковими галузями, до яких були залучені чоловіки та жінки.

У 1985 році у Тулсі (Оклахома) у ході телефонного опитування, метою якого було проаналізувати гендерну різницю у занепокоєні стосовно локальних та загальних екологічних проблем, було з'ясовано, що жінки більше переживають через локальні проблеми, на відміну від чоловіків.

Варто також зазначити про дані із Загального соціального опитування США 1993 року, які були зібрані з метою протестувати гіпотезу стосовно більшої занепокоєності жінок щодо навколишнього середовища через їхню соціалізацію в ролі "**керівників**". Результати показали, що жінки дійсно виказують **більше занепокоєння** щодо екологічних проблем, але не залучаються в екологічній активності більше за чоловіків (Mercedes, 2010).

Автори публікації інформаційної брошури, присвяченій гендерній рівності, висловлюють думку відмінну від даних отриманих у ході Загального соціального опитування США: жінки виконують активнішу роль у досягненні екологічних цілей і підвищенню рівня екологічного добробуту. Також автори брошури наполягають на ідеї того, що "...залучення чоловіків і жінок до реалізації концепції сталого розвитку на рівних умовах сприятиме **"зеленій економіці"** (Центр ресурсоефективного та чистого виробництва, 2020). Така економіка спонукає жінок дбати про екологію та ініціювати власні підприємництва, спрямовані на розвиток екологічних питань, які допомагають керувати природними ресурсами та їхнім впливом на довкілля.

У роботі Ненсі Унгер "Роль ґендеру в екологічній справедливості", також аналізується вплив статі на сприйняття та ставлення жінок до навколишнього середовища. Авторка прагне пояснити, чому жінок так "тягне" до активізму щодо екологічної справедливості (2008). За словами Лідії Адамс-Вільямс (1908) "чоловік занадто зайнятий будівництвом залізниць, будівництвом кораблів, розробкою великих проєктів та експлуатацією великих комерційних підприємств" для того, щоб розглянути вплив цих дій на навколишнє середовище (с.4). Однак Унгер (2008) наголошувала, що "у силах жінки виховувати суспільні настрої, щоб врятувати від хижого марнотратства і повного виснаження, ресурси, від яких залежить добробут будинку та дітей" (с.4-5).

Схожу ідею розвивали дослідники Карельського наукового центру, які за допомоги шведських колег у 2016-2018 провели дослідження "Екологія та Гендер". У ході дослідження було визначено, що розширення **егалітарних відносин** в сім'ї формує основу для екологічно відповідальної поведінки (Єфанова, Чернова, 2020). Дані опитування свідчать, що 63% респонденток виконують основні види хатньої роботи (наприклад, пранням займається 93% жінок). Така завантаженість жінок побутовими справами призводить до того, що вони значно частіше, ніж чоловіки безпосередньо стикаються з екологічними наслідками повсякденної життєдіяльності. Це не в останню чергу впливає на зафіксовану в ході опитувань велику екологічну активність жінок (згідно з опитуванням 49% жінок турбуються про екологію, серед чоловіків така частка складає 43%). Отже, висока частка сімей з традиційною моделлю розподілу домашніх обов'язків є ще однією причиною, чому сфера екологічного активізму за останні роки невпинно фемінізується.

Відстороненість чоловіків від участі в екоактивізмі може бути пояснена ще з однієї точки зору. З огляду на те, що турбота про навколишнє середовище сприймається близькою до фемінної турботи за дитиною та жіночою "концентрацією" на виконанні своїх конвенційних ролей домогосподарки, чоловіки можуть переживати, що вони будуть **стигматизовані** через виявлення тих рис, які ніби-то характерні виключно жінкам. І справді у дослідженні щодо ґендерного розриву декларується, що **страх втратити свою ґендерну ідентичність** є однією з основних причин чому чоловіки застережливо відносяться до екоактивістських практик (Aaron R. Brough, 2016, p.573). Так автор стверджує, що такий страх чоловіків пояснюється певними стереотипами, пов'язаними з тим, що екологічні практики – це більше про жіночність. Отже, ґендерний розрив у екоактивізмі можна поєднати із пануванням певного типу упереджень, які відштовхують від цього напрямку представників певної статі.

Досить суперечливим до усього вищезазначеного є американське дослідження (Burghard, 2015) з використанням кростабуляційних таблиць, де було представлено відсутність переважання кількості жінок в екологічному активізмі. За даними опитування, розподіл між чоловіками та жінками, залученими до природоохоронних рухів, є рівномірним. На запитання "Чи є Ви екоактивістом?" ("Are You an Environmentalist?") ствердно відповіли 49,5% жінок та 50,5% чоловіків. У той же час, частка жінок, які підтримують збільшення видатків урядом на вирішення екологічних проблем, більша на 7,8%, на противагу 16,8% чоловіків-активістів пропонують зменшити витрати. Проте чоловіки є більш активними учасниками в природоохоронних рухах, ніж жінки. Наведені дані дали змогу дослідникам зробити висновок про подолання гендерної сегрегації в екологічному активізмі та засвідчили переважання чоловіків та жінок в різних аспектах екоактивізму.

Ще одне дослідження гендерного розриву показало, що незважаючи на більшу занепокоєність екологічними питаннями жінками, чоловіки є **більш політично активними** у вирішенні цих проблем: чоловіки частіше контактують з урядом та бізнесом, пишуть у газети щодо екологічних питань (Mohai, 1992). Проте у ході дослідження не було виявлено значної кількісної різниці між чоловіками та жінками у підписанні петицій, участі в громадських слуханнях, донаціях грошей та часу в організаціях. МакСтей та Данлап (1983) стверджують, що менша залученість жінок до більш активних політичних дій пов'язана з нижчим рівнем політичної активності жінок загалом.

Однак щоб з'ясувати особливості формування екологічного мислення у людей різної статі з урахуванням їхньої гендерної ідентичності у межах "Інституту гігієни та медичної екології ім. О.М. Марзєєва НАМН України" (Берднік, Добрянська, 2013) було проведено дослідження серед українських підлітків 15-16 років. Обробка анкет підлітків аналізувались не лише за статтю, а й за гендером, відповідно до методики С.Бем (респондентів було віднесено до одного з наведених нею трьох типів: фемінного, маскулінного, андрогенного) (Бем, 1974). Анкетні запитання-фільтри дозволили визначити тип екологічної свідомості респондентів: антропоцентричний (домінування інтересів людини та підпорядкування їм інтересів природи), екоцентричний (пріоритетність єдності людини і навколишнього середовища, визначається найбільш адекватним щодо розвитку людини, суспільства та навколишнього середовища) та природоцентричний (підпорядкування соціуму природі). У результаті дослідження було виявлено, що тип екологічної свідомості підлітків не залежить від статі, але істотно пов'язаний з типом гендерної ідентичності особистості. Розподіл

андрогенних підлітків на різні групи екосвідомості практично повністю співпадає з таким розподілом за статтю, а групи фемінних і маскулінних підлітків мають принципово різні характеристики. Серед маскулінних підлітків переважають 2 крайніх типи: антропоцентричний або природоцентричний. Серед фемінних підлітків обох статей не виявлено жодної людини з антропоцентричним типом екосвідомості. Таким чином дане дослідження свідчить про те, що свідоме ставлення до навколишнього середовища корелює з особистісними характеристиками індивіда.

Отже, враховуючи аналіз вищезазначених праць, можна зробити висновок, що все ж таки спостерігається більша зацікавленість у екологічних проблемах саме у жінок, оскільки про це свідчать результати низки опитувань та досліджень. Але більша занепокоєність не означає більшу залученість жінок у екоактивізм. Така ситуація пояснювалася з точки зору соціалізації жінок, їх становлення як особистостей в ролі тих, хто піклується про інших членів сім'ї ("керівери"). Також були твердження, які певним чином перетинаються з думкою про те, що жінки притримуються такої позиції щодо екоактивізму саме через нав'язану їм соціальну роль. Тобто, такий перебіг подій можна пояснити саме патріархальним сімейним устроєм, де жінки виконують значно більшу (чи навіть всю) частку хатньої праці, максимально залучені до господарської діяльності. Вони регулярно у великих об'ємах взаємодіють із побутовими предметами, тому саме через цю взаємодію можуть задумуватися про екологічні наслідки "оверюзу" цих предметів.

Хоча, у чоловіків теж присутні переживання щодо екологічного стану нашої планети, але меншою мірою, що в дослідженнях пояснювалося їх страхом стигматизації, адже у них були виявлені думки щодо можливої втрати власної ідентичності, бо хвилювання стосовно екологічних проблем вважається ними суто жіночою характеристикою.

Підсумовуючи, слід сказати, що мета екоактивістського руху полягає у забезпеченні комфортних умов життя для представників усіх статей. Тобто, проблеми, які вирішуються завдяки екоактивізму є глобальними та спільними для всього людства, тому важлива залученість як чоловіків, так і жінок.

Відповідальні за роботу: Задонцева Валерія, Зіміна Софія, Томляк Ганна.

1.2. Тенденції залучення чоловіків та жінок до екоактивізму на прикладі відомих міжнародних особистостей.

Тема екологічного активізму та екологічної діяльності стає все більш популярною за останні роки, все більше жінок долучається до вирішення екологічних проблем і досягає звершень у сфері захисту охорони довкілля (Ніязова, 2020). Дослідники й дослідниці виокремлюють декілька причин тенденцій збільшення кількості жінок в екоактивізмі. Зокрема, у статті британської газети "The Guardian" "Екогендерний розрив: чому врятування планети сприймається як робота жінок?" авторка Елл Хант пояснює, що це зумовлено, передусім, звичкою категоризувати жінку за приватною сферою й відповідно до цього закріплювати за нею обов'язок доглядати за домашнім господарством, довкіллям, і передавати ці знання та екологічну культуру майбутнім нащадкам. За її словами, результатом такого явища є те, що фірма Мінтел у маркетинговому дослідженні назвала терміном **"екогендерний розрив"** – тобто гендерний розрив у галузі екології (Hunt, 2020). Наочно можна помітити гендерний розрив, наприклад, у кількості та видимості лідерів (-ок) та символів екологічного руху. В Україні та у світі є чимало екоактивісток, праця й зусилля яких допомагають змінювати екологічний рух на краще. Але ми обрали кількох сучасниць та екологинь, чий спадок залишається й донині.

Прикладом слугує діяльність 18-річної шведської екоактивістки Грети Тунберг, яку сьогодні іменують символом сучасного екологічного руху й однією зі ста найвпливовіших жінок у світі (Forbes, 2019). У статті Андріани Вовк "Екоактивізм – сучасний тренд міжнародних відносин" також наголошено на ролі Тунберг у поширенні ідей екологічного активізму у світі (Вовк, 2020). Досягнення Грети у сфері екології розпочалися в серпні 2018 року, коли вона вирішила прогуляти заняття в школі заради акції протесту проти глобального потепління біля будівлі шведського парламенту. Відтоді Грету почали підтримувати її однолітки-школярі та студенти по всьому світу, масово доєднуючись до протестів, які згодом перетворилися в найбільший кліматичний страйк в історії з понад 4 млн учасниками в 161 країні світу (Alter, Haynes, and Worland, 2019). Крім організації глобальних акцій протесту, Греті вдалося знайти мільйони прихильників, які поділяють її боротьбу, закликати світових лідерів до дотримання Паризьких кліматичних угод, виступити на кліматичному саміті ООН у Нью-Йорку та Всесвітньому економічному форумі в Давосі і здобути звання "Людини 2019 року" за версією американського журналу "Time" (Alter, Haynes, and Worland, 2019).

У 2019 році Грета здобула звання “Посол совісті” від Amnesty International за рух проти зміни клімату та заснування міжнародних акцій протесту “П’ятниці для майбутнього” (Amnesty International, 2019). У своїх промовах Тунберг звертає увагу на наукові факти та вимагає дій від урядів і політичних лідерів країн (Вовк, 2020, с. 8). Так, наприклад, після її виступу в британському парламенті, Велика Британія прийняла закон про зменшення викидів вуглекислого газу в повітря, що позитивно вплинуло на екологічну ситуації в країні (Alter, Haynes, and Worland, 2019). У повсякденному житті Грета також на своєму прикладі показує, як можна приймати рішення на користь природі. Зокрема, у виборі засобів пересування. Подорожуючи зі Швеції до США на саміт ООН із питань клімату, активістка замість авіаперельоту віддала перевагу вітрильній яхті, вкотре наголошуючи на екологічних проблемах та надихаючи до змін (Alter, Haynes, and Worland, 2019).

Другим прикладом лідерів (-ок) у боротьбі за клімат є Олександрія Окасіо-Кортес – політична і громадська активістка та наймолодша конгресвумен в американській історії. Олександрія найбільше відома спільною з Едом Маркі пропозицією впровадити "Зелений новий курс", тобто пакет економічного стимулювання у відповідь на зміни клімату й економічну нерівність, ґрунтований на ідеях відновлювальної енергетики та ресурсоефективності (Kurtzleben, 2019). З його допомогою до 2035 року американська економіка зможе повністю перейти на екологічну основу (Schlanger, 2018). Олександрія Окасіо-Кортес відома публічними виступами на тему екології та підтримкою відповідних акцій протесту. У своїх промовах вона зосереджує увагу на критичному стані екологічної ситуації у світі. Важливий акцент активістка робить на наслідках глобального потепління, яке, зі свого боку, призведе до масової міграції населення, посухи та загибелі людей від стихійних лих.

Головними завданнями в екологічній політиці Олександрії Окасіо-Кортес вважають затвердження пропозицій екологічних реформ, дотримання низького рівня викидів вуглекислого газу, побудову енергоефективних електромереж, а також зменшення рівня забруднення в секторі транспортних засобів. Наразі Олександрія продовжує обстоювати проблему клімату та закликає політичних діячів і громадських активістів об’єднатися задля прийняття дієвих рішень і підвищення екологічної обізнаності серед дітей, молоді та старших поколінь (Schlanger, 2018).

Заслугує на увагу і шлях Джейн Гудолл – британської приматологині, етологині, антропологині, письменниці, пані посла миру ООН і почесної членкині Всесвітньої ради майбутнього. Вона першою відкрила способи комунікації шимпанзе та застосування ними

примітивного знаряддя, навела задокументовані приклади їхньої схожості з людською поведінкою та розглянула побудову соціальних відносин між представниками цього виду (Karbo, 2019). У 1977 році дослідниця заснувала Інститут Джейн Гудолл для підтримки заповідника Гомбі та захисту охорони довкілля. Сьогодні Інститут має відділення у понад тридцяти країнах по всьому світі та розробляє інноваційні програми, спрямовані на забезпечення якісної охорони природних багатств і розвитку країн Африки (National Geographic, 2019).

Гудолл виступає за привернення уваги до екологічних питань і сприяє координації міжнародних зусиль у боротьбі за збереження шимпанзе та стану довкілля. Так, зокрема, Джейн провела декілька років у США, активно обстоюючи позицію скасувати практику медичних експериментів над цим видом приматів, у результаті звільнивши щонайменше 400 шимпанзе, які перебували в американських дослідницьких інститутах (BBC News. Русская служба, 2020). Згодом у 1991 році після поїздки до джунглів у Гомбі, вчена започаткувала програму "Корені та втечі", яка займається охороною довкілля, втілює проекти з надання допомоги спільнотам і проводить навчання для місцевих жителів про порятунок лісів та захист тварин, закликаючи говорити про екологічну проблематику та активізовувати молодь до боротьби за майбутнє планети. Гудолл також є колишньою президенткою організації "Захисники прав тварин", розташованої в Шотландії, та активісткою протестів проти використання тварин у медичних цілях, зоопарках, спорті і тваринництві.

Слід згадати й Рейчел Карсон – одну з американських екологинь і біологинь, яка безпосередньо сприяла становленню сучасного екологічного руху. Рейчел Карсон присвятила життя вивченню тематики моря й написала чимало рекомендацій щодо збереження природних ресурсів. Опісля, в 1962 році, вона опублікувала декілька книг на екологічну тематику, зокрема, її найвідомішу працю "Мовчазна весна", у якій висловила занепокоєння надмірним використанням пестицидів після Другої світової війни й дезінформацією з боку влади та закликала вчених, уряди і громадян зменшити таке використання в хімічній промисловості та змінити ставлення щодо ролі людини в збереженні природи. Згадана книга базується на наукових доказах, історіях із життя та ґрунтовному фактичному матеріалі розслідування про вплив пестицидів, гербіцидів і інших шкідливих речовин на здоров'я. Зрештою, книга посіла 91 місце в рейтингу "100 найкращих книг усіх часів і народів" журналу "Newsweek", спричинила **екологічну революцію** і створення Агентства з охорони навколишнього

середовища в США (Newsweek, 2009). Рейчел Карсон входить до списку 25 найвпливовіших жінок XX століття за версією американського журналу "Time" (Castillo, 2010), а нобелівська лауреатка Доріс Лессінг називала дослідницю "людиною, яка дала слово екологічним викликам" (Вербовська, 2017).

Карсон підтримувала тезу про те, що природа не лише небезпечна, а й вразлива. У своїх статтях і наукових роботах вона стверджувала, що природа й людина взаємозалежні, і тому необхідно вживати радикальних заходів для дотримання балансу між діяльністю людини та її наслідками на функціонування природи. Завдяки праці Рейчел Карсон, її глибинним дослідженням про впливи шкідливих речовин на природні екосистеми й боротьбі за кращі екологічні умови, в 1960-ті рр. поширилися рухи за охорону навколишнього середовища та були створені відповідні організації. Саме її приклад згуртував громадськість і наукову спільноту та сприяв розвитку екоактивізму та екофемінізму по всьому світу.

Відповідальна за роботу: Шахунова Марія.

1.3. Тенденції залучення чоловіків та жінок до екоактивізму на прикладі відомих українських особистостей.

З-поміж вітчизняних видатних екоактивісток важливою є постать Ольги Мельнь-Забрамної – української правозахисниці, екоактивістки та лауреатки міжнародної премії у сфері охорони довкілля – екологічної премії Ґолдмана за припинення будівництва каналу в гирлі Дунаю, одній із найцінніших водних територій у світі (Марценюк, 2019). Ольга Мельнь-Забрамна займається керівництвом юридичного відділу міжнародної благодійної організації "Екологія. Право. Людина", є членкинею мережі юристів-екологів ELAW та проводить дослідження, присвячені ролі ЗМІ у висвітленні екологічної тематики та поширенні галузі екологічної журналістики.

Дослідниця боронить екологічні права та інтереси майбутніх поколінь і груп людей, яким необхідна юридична допомога. Крім цього, вона працює над розробленням міжнародних конвенцій із захисту екологічних прав, вдосконалює національне екологічне законодавство та розробляє судові практики, безпосередньо пов'язані із захистом природи та екологічних прав. В одному із збірників наукових праць О. Мельнь-Забрамна порушує питання відсутності єдиного бачення меж дискреційних повноважень і меж судового контролю у взаємодії з суб'єктами владних структур із відповідними повноваженнями, які

порушують екологічні права та свободи позивачів. Наприклад, у справі скасування будівельних робіт на території цінних природних об'єктів або скасування дозволу на збільшення викидів забруднювальних речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами (Збірник матеріалів, 2019). Важливе теоретичне і практичне значення мають і багаторічні виступи правозахисниці та екологині у впливових ЗМІ та фахових журналах, де вона обговорює тему екологічного руху, надає коментарі й ділиться своїми напрацюваннями в цій сфері. Це допомагає не лише поширити знання про цю проблему й спонукати однодумців і менш зацікавлених громадян доєднатися до розвитку екоактивізму, а й дізнатися про правову сторону цього напрямку, розуміти екологічні права й могли захистити себе та інших у разі необхідності.

Ще одним прикладом активної жіночої позиції в екологічному активізмі в Україні є голова громадської організації “Україна без сміття” (УБС) Євгенія Аратовська. Євгенія заснувала цю ГО у 2015 році, яка розпочинала свою діяльність як екологічна ініціатива. Із того часу “Україна без сміття” реалізувала багато проєктів, спрямованих на поширення культури сортування сміття, зменшення відходів, едукції населення України щодо екологічних проблем. За інформацією з сайту організації, УБС проводить лекції для бізнесів (коворкінгів, офісів, ресторанів), метою яких є пошук шляхів зменшення виробленого сміття в межах їхніх установ та надання інструменту для сортування сміття. Також проводять екскурсії для школярів, на яких розповідають як почати сортувати вдома, які бувають типи сировини. Наразі київський проєкт “Україна без сміття” – єдина станція глибокого сортування сміття в Україні, де можна здати на переробку різні види пластику, металу, скло, папір, гаджети та старий одяг. Частину зібраної сировини передають іншим організаціям чи підприємствам для вторинного використання. Так, наприклад, деякі види пластику передають на високотемпературне спалення, яєчні лотки стають компонентом суміші для будівництва доріг, зі зламаних парасольок роблять багаторазові бахіли тощо (Герасимов, 2020).

Серед чоловічих публічних постатей лідерів екологічного руху набагато менше. Однак поступово все більше молодого покоління чоловіків намагається долучатися до проблем екології та брати участь у суспільних акціях протесту. Найбільш відомими є брати Джек і Фінн Гарріси – британські екоактивісти та колишні відеоблогери популярної платформи YouTube. У 2020 році брати об'єдналися з відеографинею Еліс Аеді та запустили онлайн-платформу “Earthrise”, яка детально розкриває тему кліматичної кризи й публікує доповіді сучасних журналістів і науковців. Їхньою метою є, насамперед, **гуманізація**

кліматичної кризи та пояснення жаргону й абстрактних креслень, що заповнили простір розмов про кліматичну ситуацію. У такий спосіб вони прагнуть побудувати свідому онлайн-спільноту, надати голос та інструменти молоді, яка прагне долучатися до екологічного руху, та підштовхнути з надією й оптимізмом дивитися в майбутнє (Katrina Lane, 2020).

Важливе значення має і внесок екоактивіста та національного координатора філіппінської екологічної групи "Альянс проти шахт" Джейбі Гарганера. Чоловік бореться за збереження ендемічної природи та острівної екосистеми, заперечуючи пропаганду копалин на Філіппінах 2004 році (The Village Україна, 2019). Попри переслідування з боку противників, Джейбі й надалі продовжує захищати права природоохоронців і зменшувати негативний вплив місцевих корпорацій на стан довкілля.

Відповідальні за роботу: Пуха Анастасія, Шахунова Марія.

1.4. Тенденції залучення чоловіків і жінок до екологічних організацій в Україні.

Варто також звернути увагу на залученість чоловіків та жінок до екологічних організацій в Україні. Проаналізувавши сайти таких українських громадських організацій як: "Національний екологічний центр України" (НЕЦУ), "МАМА-86", "Екодія", "Єдина планета" та "Всеукраїнська екологічна ліга", було зроблено висновки щодо гендерного складу екологічних організацій. Вищезазначені екологічні організації були обрані через залученість до них респондентів та респонденток або через згадуваність цих організацій у ході інтерв'ю. Передусім, у керівному складі організацій не було виявлено суттєвого розриву: серед лідерів 3 організацій були жінки, а 2 – чоловіки (НЕЦУ, "Єдина планета"). Діяльність екологічних організацій, зазначена на їхніх сайтах, дає зрозуміти, що немає помітної **гендерної сегрегації** щодо різних сфер екоактивізму. Однак у деяких організаціях помітна різниця в залученні до них чоловіків та жінок. Доцільно буде розглянути кожну організацію окремо.

Проаналізувавши інформацію, отриману з офіційного сайту Національного екологічного центру України, можемо зробити висновок, що ця організація є гендерного сегрегованою. По-перше, Раду організації складає 7 людей, з них лише одна жінка. По-друге, з 20 підрозділів, що існують в Україні, лише в 5 з них жінки обіймають керівну посаду. Однак у робочому колективі наявний певний баланс сил: 6 чоловіків та 5 жінок. Отже,

незважаючи на рівну залученість чоловіків та жінок до робочого колективу, чоловіки займають **більшість позицій** у Раді організації та на керівних посадах у міських підрозділах.

Протилежна ситуація склалася в організації "Мама-86" та "Екодія". На сайті першої організації не вказано імена учасників та учасниць, проте задекларовано, що організація була створена молодими мамами з освітою, які об'єдналися, щоби захищати інтереси власних дітей, а її учасниками є переважно жінки. На сайті "Екодії" вказано, що принаймні з відомих 25 членів та членкинь команди лише 5 чоловіків, решта – жінки. Головою управління й засновницею є жінка, а серед 7 членів управління лише 2 чоловіків. Ці дві організації можна вважати гендерного сегрегованими через концентрацію в них переважно жінок.

Про "Єдину планету" та "Всеукраїнську екологічну лігу" можна судити виключно по керівному складу організацій, представленому на сайтах, оскільки інформації про членів організації не було знайдено. У питанні лідерських позицій в обох організаціях було зроблено висновок про відсутність гендерної сегрегованості принаймні на рівні керівного складу.

Таким чином, було визначено, що певний гендерний розрив у залученості чоловіків та жінок у деяких вищезазначених організаціях наявний. У деяких організаціях він є суттєво вираженим щодо залученості жінок, а в інших – щодо чоловіків.

Отже, проаналізувавши тенденції залученості чоловіків і жінок до екоактивізму на прикладі відомих екоактивістів та екоактивісток, можна зробити висновок про те, що в екологічному русі **переважають жінки**. Оскільки саме жінки чи не найбільше потерпають від забруднення в галузі агропромисловості й зіштовхуються з його наслідками в повсякденному житті (Pars Today, 2017). Саме тому вони краще розуміють заподіяну шкоду навколишньому середовищу й намагаються докладати більше зусиль, аби вберегти від неї як себе і свої родини, так і місцеві громади. На відміну від жінок, чоловіки рідше присвячують життя охороні природи й менш залучені в історію екологічних рухів. Попри це поступово з'являються чоловіки, зацікавлені в цій сфері та готові вживати комплексних заходів, спрямованих на захист довкілля, запровадження екологічно чистих технологій та розвитку природоохоронного виховання й освіти.

Відповідальна за роботу: Шахунова Марія.

РОЗДІЛ 2. ЕКОАКТИВІСТИ ТА ЕКОАКТИВІСТКИ ПРО ГЕНДЕРНИЙ РОЗРИВ В ЕКОЛОГІЧНИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ: РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Методологія та дизайн дослідження

Для дослідження гендерного розриву в екологічних організаціях України було обрано якісну методологію, зокрема метод напівструктурованих глибинних інтерв'ю. Якісний підхід був використаний, оскільки дослідження носить розвідувальний характер та передбачає концентрацію на особистому досвіді, роздумах та спостереженнях респондентів та респонденток про їх діяльність у екологічних організаціях. Від учасників та учасниць інтерв'ю очікувалося, що вони зможуть надати інформацію про свої спостереження у різних сферах активізму щодо залученості до них чоловіків та жінок, а також окреслити основні роздуми щодо причин такої залученості.

Перш за все варто проінтерпретувати поняття "екоактивізму", адже деякі з респондентів та респонденток наполягали на важливості концептуалізації цього поняття або навіть його уникнення. У межах цього дослідження поняття "екоактивізм" включає будь-яку фізичну, розумову/інтелектуальну, освітню та іншу діяльність, через яку здійснюється безпосередній або опосередкований вплив щодо захисту навколишнього середовища. Важливо відмітити, що у поняття "екоактивіста/екоактивістки" включено як волонтерську діяльність, так і професійну екологічну діяльність у некомерційних громадських організаціях. Метою цього дослідження не є концептуалізація "екоактивізму", однак з огляду на важливість цього поняття для респондентів та респонденток його було пояснено.

У межах дослідження було проведено 12 глибинних напівструктурованих інтерв'ю з членами та членкинями різних екологічних громадських організацій (м. Київ, м. Рівне, м. Львів та інші). Основним критерієм для відбору респондентів та респонденток був їхній досвід в екоактивізмі. Для репрезентації різноманітності було включено представників обох статей – 6 чоловіків та 6 жінок. Вибірка респондентів формувалася завдяки методу "снігової кулі", яка передбачає надання респондентами та респондентками контактів осіб, які підходять за необхідними ознаками для участі в інтерв'ю. Польовий етап інтерв'ю тривав з 9 лютого по 12 березня 2021 року.

Таблиця 2.1 Основні характеристики респондентів та респонденток.

№	Стать	Досвід в екоактивізмі
1	Жінка	16 років

2	Жінка	6 років
3	Чоловік	4 роки
4	Жінка	6 років
5	Чоловік	23 роки
6	Чоловік	22 роки
7	Чоловік	29 років
8	Чоловік	9 років
9	Чоловік	5 років
10	Жінка	15 років
11	Жінка	10 років
12	Жінка	22 роки

Невелика кількість інтерв'ю може пояснюватися великим навантаженням учасників та учасниць екологічних організацій, через що вони відмовлялися від інтерв'ю або просили перенести на невизначений термін. Інша причина невеликої залученості потенційних респондентів та респонденток полягає у тому, що вони вважали себе некомпетентними у гендерних питаннях, а відтак вважали, що їх спеціалізації недостатньо для проведення інтерв'ю. Тим не менш, отримана у ході інтерв'ю інформація є варіативною та достатньою для аналізу.

Композиція гайду для інтерв'ю складалася з 11 питань, розміщених у 3 блоках. Перший блок базувався на питаннях про досвід роботи та причини залученості до екоактивізму. Другий блок розкривав тему гендерного розриву в екоактивізмі через питання про оточення у екологічній організації учасниці або учасника інтерв'ю, динаміка змін протягом років роботи, причин для відповідних змін, відкритість та доступність екологічних організацій для чоловіків та жінок. Третій блок питань передбачав з'ясування основних механізмів, які могли б протидіяти нерівномірному залученню чоловіків та жінок до екоактивізму.

Респонденти та респондентки були поінформовані щодо теми та мети дослідження, були ознайомлені з політиками конфіденційності отриманої в ході інтерв'ю інформації, за якими цитати подаються знеособлено, а персональна ідентифікація учасників та учасниць не відбувається. Серед важливих визначальних характеристик надається стат'я та досвід роботи у екоактивізмі, поданий у роках. Інтерв'ювання відбувалося українською та

російською мовами за бажанням респондентів та респонденток, однак використані цитати перекладені на українську мову. Середня тривалість інтерв'ю складала 25 хвилин. Інтерв'ю були проведені через платформи для дистанційного спілкування (Zoom, Skype, Teams) за бажанням респондентів та респонденток. Дистанційне інтерв'ювання здійснювалося у зв'язку з карантинними обмеженнями через пандемію коронавірусу задля безпеки учасників та учасниць інтерв'ю та інтерв'юерок, а також через розпорошеність респондентів та респонденток серед різних міст України. Запис інтерв'ю здійснювався через диктофон.

Відповідальна за роботу: Бойко Анастасія.

2.2. Особиста залученість до екоактивізму та гендерний склад екологічних організацій

Перш ніж перейти до характеристики гендерних аспектів сегрегації чоловіків і жінок в екоактивізмі, слід детальніше ознайомитися з тривалістю роботи респондентів і респонденток у галузі екології та причинами їхньої залученості й зацікавленості в цій сфері. Наступна інформація міститиме аналітичний огляд результатів напівструктурованих глибинних інтерв'ю з представниками та представницями екологічних організацій в Україні, чия діяльність і досвід відповідають тематиці дослідження.

Більшість респондентів і респонденток розпочали свій шлях ще навчаючись в університеті й доєднуючись до волонтерства в студентських організаціях, робота в яких згодом спрямувала їх на наукові дослідження та професійну діяльність.

Для з'ясування передумов, які сприяли вступу до екоорганізацій та потребою долучитися до цієї галузі, були визначені такі найпоширеніші причини: любов до природи, бажання впроваджувати зміни, реформи та просувати проекти, пов'язані зі збереженням і покращенням стану довкілля. Окрім цього, багато представників і представниць головними причинами називали необхідність здобути практичні навички після завершення університету з природничої спеціальності та проводити наукові дослідження.

"Я не думаю, що це було рішення свідоме доєднатися до екоактивізму, але я вже потім зрозуміла, що з дитинства любила природу, любила бути не в місті" (Ж., 15 років в екоактивізмі).

"Цілий ряд причин. Більше це незадоволення, протест проти тогочасної реальності існування. Це такий молодіжний запал, я хотів змінити світ. Трішки, я думаю, це вдається, особливо, коли ти не один, а таких людей багато" (Ч., 9 років в активізмі).

«Я обрала захист довкілля своєю професією, я навчалася в природничому ліцеї, де мене цікавила хімія і біологія, тому охорона довкілля здалася мені галуззю, яка найбільше має вимір і людського життя, і вимір природничий, тому з того часу я працюю в сфері захисту довкілля» (Ж., 22 роки в екоактивізмі).

Отже, загалом найчастіше **підставами для участі** в екоактивізмі є, передусім, активна життєва позиція, прагнення до соціальних змін, можливість безпосередньо взаємодіяти та впливати на довкілля, а також професійна діяльність і можливість застосувати теоретичні знання на практиці. Усі респонденти та респондентки пояснювали особисту важливість бути залученими до екоактивізму тим, що це допомагає їм відчутися корисними й реалізувати певне соціальне покликання як відповідальних громадян і громадянок.

Другий блок питань стосувався **гендерного співвідношення** в організаціях на початку діяльності в екоактивізмі та станом на сьогодні. Відповідаючи на ці питання, респонденти й респондентки спиралися на власний досвід роботи в екологічних організаціях.

На підставі отриманої інформації можемо вважати, що раніше жінки були більшою мірою залучені до екоактивізму, ніж чоловіки. Хоча в деяких організаціях ця відмінність була не настільки суттєвою і все ж було дотримано гендерний баланс. Кількість чоловіків переважала лише в сфері активістів-природоохоронців, які займаються лісництвом і лісовим господарством, що може частково свідчити про існування галузей екологічної діяльності, де переважають люди певної статі.

На запитання про те, чи змінилася ситуація сьогодні порівняно з тим, що було на початку, переважна більшість респондентів і респонденток відповідали, що жінок в екоактивізмі продовжує ставати більше.

"Ні, практично на всіх роботах, де я працював, вони так чи інакше були пов'язані з охороною навколишнього середовища, але не завжди були в громадському русі. Я працював в проектах на європейську комісію, наприклад, і всюди це було більш-менш збалансовано. Я б навіть сказав може бути жінок було більше. І, до речі, я вчився на хімічному факультеті, і там потім вибрав спеціалізацію якраз хімічний контроль навколишнього середовища. У нас теж там була більшість жінок. І зараз, в принципі, намагаємося збалансувати в організації, але зараз у нас трохи більше жінок, це може навіть частково складність, що чоловіків менше втягується в процес, принаймні подаються" (Ч., 23 роки в активізмі).

Один із респондентів висловив цікаву думку про те, що жінок, навпаки, з часом стало менше. Зокрема, за його словами, це спричинено молодим віком членкинь організації і їхнім від'їздом за кордон чи зацікавленістю в інших, часто комерційних, проєктах:

"Жінки роз'їхались. У нас така специфіка була, значить, те, що я зараз пригадую: переважно жінки – це молоді або студентки, або магістрантки університету. І зараз вони чи-то в проєкти пішли, комерційні, чи-то поїхали на навчання кудись, чи-то в них особисте життя зараз превалює. І в нас на сьогоднішній день поменшала кількість жінок. І я, тим паче, Ви не примушуйте мене називати, я так думаю, що це переважно через те, що в нас були переважно молоді жінки" (Ч., 5 років в активізмі).

Узагальнивши отриману інформацію, з-поміж причин **збільшення кількості жінок** в екоактивізмі, респонденти та респондентки окреслюють такі:

1. організації стають більш масовими, і тому потребують більшого залучення;
2. змінюється географічне концентрування екологічних організацій;
3. жінки мають нижчі фінансові амбіції;
4. діяльність в екологічних організаціях не надає вищого соціального статусу та суспільних переваг;
5. жінки асоціюють себе з піклуванням, емпатією і частіше цікавляться охороною довкілля та допомогою іншим.

Багато з опитаних учасників і учасниць, розмірковуючи про можливі причини тенденції фемінізації екологічного руху, зазначали про наявність традиції стереотипних уявлень щодо чоловіків і жінок, зокрема про те, що чоловіків змалечку привчають бути годувальниками та заробляти достатньо для забезпечення як особистих потреб, так і потреб сім'ї. Відповідно, на думку одного з респондентів, робота екоактивістом чи у природоохоронній сфері рідко здатна задовільнити фінансові потреби чоловіків і надати їм перспектив у кар'єрному зростанні.

Серед з'ясованих причин у багатьох наукових працях також зустрічається думка, про те, що саме жіночі риси та цінності роблять жінок кращими захисницями природи. Таке припущення спростовує одна з теоретичних фемінізму Інестра Кінг у статті "Екологія фемінізму та фемінізм екології. Захист навколишнього середовища" (King, 1989), яку було згадано в теоретичному розділі дослідження.

Наведені причини збільшення частки жінок в екоактивізмі можна класифікувати на **індивідуальні** та **інституційні**, де індивідуальні пов'язані з особистими уявленнями й потребами чоловіків і жінок та їхнім баченням роботи в цій сфері. Інституційні – стосуються

сукупності процесів, взаємодій і правил, які визначають роль і статус індивіда чи організації у суспільстві.

Для структурування отриманої інформації, пропонуємо розглянути таблицю, в якій систематизовано ці причини відповідного до їхнього типу та особливостей.

Таблиця 2.2. Чинники збільшення кількості жінок в екоактивізмі

Індивідуальні	Інституційні
Низькі фінансові амбіції у жінок	Організації стають більш масовими, і тому потребують більшого залучення
Недостатній рівень заробітку та кар'єрних перспектив для чоловіків	Діяльність в екологічних організаціях не надає вищого соціального статусу та суспільних переваг
Жінки більш схильні до піклування та емпатії, тому частіше зацікавлені охороною довкілля	Змінюється географічне концентрування екологічних організацій

Індивідуальні чинники тісно переплетені з інституційними, оскільки суспільство та соціальні інститути є одними з основних джерел формування у чоловіків і жінок моделей маскулінності-фемінності, їхнього ставлення до своєї одноосібної та колективної ролі. Це, зі свого боку, впливає на вибір їхньої соціальної і професійної діяльності, а також на економічне становище та рівень добробуту. Більшість жінок звикли недооцінювати свої здібності та нерідко вважають себе менш кваліфікованими і конкурентоспроможними, ніж чоловіки. Це спонукає їх обирати "безпечне" середовище екологічного руху, де вони можуть проявляти свої "жіночі" риси та уникати конфліктних ситуацій і подвійних стандартів, що більш властиве галузям, де переважають чоловіки. Натомість чоловіки зазвичай переоцінюють свої компетенції і сприймають роль екосвідомого громадянина як другорядну та "жіночу", яка не в змозі надати їм можливості для матеріального збагачення

та просування кар'єрними сходинками, що є важливою **складовою гендерної ідентичності** "чоловіка".

Така думка підтверджує ідею Аарона Бро в праці "Зелено-жіночий стереотип та його вплив на стале споживання", яку ми аналізували в попередньому розділі. Дослідник пояснює, що невисока залученість чоловіків в екоактивізм є наслідком стереотипних уявлень і упереджень, які закладає та підтримує суспільство. Зокрема, йдеться про позиціонування екології як "жіночої" практики, близької до ролі жінки-матері у домашній сфері, оскільки в обох заняттях потрібно виявляти співчуття і турботу (Aaron R. Brough, 2016, р. 573). Це відштовхує чоловіків і, навпаки, приваблює жінок.

Підсумовуючи, зібраний матеріал дозволяє виокремити передумови вступу до екоорганізацій у чоловіків і жінок та причини їхньої зацікавленості в цій галузі. Також простежити, що в більшості обраних організацій існувала і досі є **гендерна асиметрія** залучення обох статей, що спричиняє тенденції до фемінізації екологічного руху. Учасники та учасниці інтерв'ю схарактеризували 6 причин збільшення кількості жінок в екоактивізмі, які ми поділили на індивідуальні та інституційні.

Відповідальна за роботу: Шахунова Марія.

2.3. Гендерні аспекти екологічної діяльності

Патріархальний устрій суспільства передбачає, що жінки та чоловіки мають специфічні функції та схильні до різних видів робіт. Відтак, аналізуючи відповіді усіх респондентів та респонденток на питання, чи існує гендерна сегрегація у сферах екоактивізму та чи є суто жіночі та чоловічі сфери, можна зазначити, що їх досвід та відповіді є досить варіативними. Це може бути пояснено залученістю у різні сфери екоактивізму та природоохоронної діяльності, кількістю років, проведених у екоактивізмі, особистими внутрішніми установками та попереднім досвідом.

У ході аналізу інтерв'ю з'ясувалося, що деякі респонденти зазначали, що в сфері **енергетики та викопного палива** присутні **більшою мірою чоловіки**, оскільки для жінок ці професії – "скляний підвал". Також переважно чоловіки вступали у заклади вищої освіти за спрямуванням енергетики та закріплювалися на позиціях, а згодом долучалися до екоактивізму, як зазначила одна з респонденток.

«Викопне паливо це все ж таки традиційна галузь в якій все дуже централізовано і ієрархічно. І на цій професії вчилися, скоріш за все, чоловіки раніше, тобто, якщо жінка піде вчитися на енергетика, то вона піде на якогось енергоменеджера або до відновлювальних джерел енергії.» (Ж., 6 років в екоактивізмі)

Також респондентка зазначила, що деякі галузі поступово зникають через їх незатребуваність та розвиток нових, більш прогресивних альтернатив. Прикладом цього слугує вугільна промисловість. Також деякі респонденти та респондентки наголосили, що **чоловіків більше в наукомістких сферах**, які потребують **серйозної попередньої підготовки**. Це може бути пов'язано зі стереотипним мисленням у суспільстві та гендеризованою освітою.

Однак деякі респонденти та респондентки у свою чергу зазначали, що саме в активізмі немає понять суто жіночих, або чоловічих професій:

«Я вважаю, що захист довкілля стосується кожного, сфера екологічного активізму і кліматичний рух вони дуже інклюзивні, тут немає гендерних ролей. Навпаки, це те, що дуже зближує. В екологічних організаціях немає протистояння статей як типово для колективів традиційних. В корпораціях чоловіки та жінки – це різні табори. Такого немає в екологічному активізмі» (Ч., 9 років в екоактивізмі)

«... здебільшого, за моїми спостереженнями, таких стереотипів щодо різних сфер в природоохоронній діяльності немає, немає такого розділення на жіночі і чоловічі професії. Якщо секторально ділити, там немає такого стереотипного ставлення, що жінки більш схильні до роботи в окремих секторах...» (Ж., 10 років в екоактивізмі)

Як вже було зазначено у підрозділі 1.1., сфера екологічного активізму та природоохоронної діяльності суттєво фемінізується, причинами цього називають специфічно жіночу соціалізацію та традиційні сфери інтересів жінок. Відтак, метою нашого дослідження було також дізнатися про причини більшої залученості жінок до екологічних рухів в Україні. Більшість респондентів та респонденток зазначили, що така ситуація з нерівномірним залученням була завжди, частка жінок завжди була більшою.

Перша причина – відносно **невеликі зарплати у цьому секторі**, також це пов'язано зі стереотипним патріархальними установками, що чоловік – годувальник у сім'ї, він має піклуватися «про більш серйозні речі», багато заробляти, а жінки більш схильні до догляду та піклування за іншими, навколишнім середовищем зокрема. Один з респондентів зазначив про іншу причину, яка розглядалася раніше – жінки більш дотичні до питань

екоактивізму через **соціальні функції**, які вони виконують більше, ніж чоловіки: догляд за дітьми, материнство в цілому.

«На мою думку, можливо, дівчата, жінки, у когось, як правило, у кого є діти, чи хтось мріє їх мати, вони самі були дітьми. Звідти надходить такий посил, що потрібно все ж таки залишити щось після себе на цій землі, потурбуватися про людей навколо, майбутніх поколінь, майбутніх нащадків.» (Ж., 6 років в екоактивізмі)

Дехто респондентів та респонденток виокремлювати ще одну причину щодо фемінізації екологічного руху – це **більша схильність жінок до емоційності та емпатичності**.

«Це культурний глибокий феномен, пов'язаний з психологією і з гендерно-культурними патернами, які нам створює суспільство. Жінки, через те, як їх виховують, вони є більш емпатичними, більш співчутливими, менше орієнтовані на конкуренцію, агресію, а більше – на співчуття і розуміння. Але це не означає, що генетично жінки мають краще розвинену емпатію. Це, мені здається, просто таке культурне явище.» (Ч., 9 років в екоактивізмі)

Численні дослідження, розглянуті у теоретичному розділі, передбачали, що зайнятість у екологічній сфері є близькою до конвенційний жіночих ролей – турботи, виконання домашніх обов'язків (тобто, роль «кергіверів»). Однак на думку респондентів та респонденток, у вищезгаданих галузях екоактивізму до жінок існує **упереджене ставлення**. Про це зазначив один із респондентів, який наголосив, що при робочих зустрічах до дівчат відносяться більш прискіпливо.

«Мало хто може впоратися з таким напором та не звертати уваги на деяке відношення» (Ч., 22 роки в екоактивізмі)

Серед форм упереджень, з якими стикаються учасниці екологічних рухів, були ті, що базовані на **статі та віку**. Також важливо відмітити, що, за словами респондентів та респонденток, **джерелом** стереотипів було **не середовище екоактивізму та природоохоронного руху**, а інші побічні сфери – наприклад, державні організації.

«Це було, якщо називати своїми іменами, то це прояви і сексизму, і ейджизму, але вони йшли не зсередини природоохоронного руху. Але коли ти, як людина, спілкуєшся з людьми з інших секторів, то упереджене ставлення є щодо того, що ти молода жінка і що ти можеш знати. Але це є серед людей в цілому. Але саме в екологічному громадському секторі панує атмосфера сестринства, тому що жінок багато.» (Ж., 10 років в екоактивізмі)

Одна з респонденток зазначила про те, що до жінок більш прискіпливо, ніж до чоловіків, ставилися через **сімейний стан**.

«Ці стереотипи вони постійно існують, якщо це дівчина чи жінка, то в неї напевно щось не влаштовано в особистому житті, якщо вона чимось подібним займається – вона таким способом намагається це компенсувати.» (Ж., 6 років в екоактивізмі)

Крім вищезазначених упереджень, які базуються на соціально-демографічних характеристиках, було зазначено про те, що існує явище **самоупередження** щодо власних здібностей, професійності та конкурентноспроможності. Причинами для таких самоупереджень були названі: соціум, гендерні стереотипи, відсутність гендерно-нейтрального виховання, результатом якого є проекція сукупності даних явищ на саму людину:

«Якось невпевненість у своїй експертності йшла більше від мене самої, і мені здавалося, що я недостатньо компетентна і не знаю достатньо у цій темі. А потім я бачу, що говорить людина, яку я вважала компетентною і виявляється, що я теж знаю це, і що я могла це сказати. Це було дуже багато разів, коли я ловила себе на цій думці, коли сама знижувала свою експертність, а колежанки, які, наприклад, стикаються постійно з саме коментарями в інтернеті у відповідь на свої експертні статті, на якісь аналізи – то це дійсно є.» (Ж., 6 років в екоактивізмі)

Також були питання достатніх можливостей для професійної реалізації в екоактивізмі чоловіків та жінок. Дехто з респондентів та респонденток зазначали, що якщо умов не достатньо, то ця проблема не є гендерним питанням. Бар'єрами для професійної реалізації в українському екоактивізмі називали: не достатнє фінансування, відсутність визнання суспільством. Також було зазначено, що більшість людей, які причетні до даної сфери, є ідейними, їх турбують питання екології, тому вони й розбудовують дану сферу та намагаються покращувати навколишній світ через активізм. Варто зазначити, що респонденти та респондентки здебільшого наголошували про грошову нестачу та відсутність державної підтримки у цій сфері – це може свідчити про гостроту проблеми та унеможливлення переймання іншими питаннями, такими як: гендерна нерівність та представленість жінок та чоловіків в екоактивізмі, ейджизм, низьку обізнаність та залученість суспільства до екологічних питань тощо.

«Я думаю, що, незалежно від гендеру, всім було б добре отримати більше ресурсів. Загалом, звичайно, не вистачає ресурсів і підтримки, було б класно, якби воно збільшилося.» (Ч., 15 років в екоактивізмі)

Паралельно була висловлена думка щодо того, що можливостей не достатньо через упереджене ставлення до професії та активізму загалом, тому її не розвивають в достатній мірі та не примножують ресурси:

«Образ активістів та активісток в Україні досить спалюваний, це не цінується суспільством, стигматизуються як “міські божевільні”, яким немає що робити.» (Ж., 10 років в екоактивізмі)

Останнє твердження респондентки та усе сказане попередньо, показує важливість розвитку даної сфери, примноження ідейних та досвідчених людей до екоактивізму, важливість інформаційних кампаній для залучення та зрощування розуміння важливості екоруху та екоактивістів/екоактивісток в цілому для екології, планети, навколишнього середовища, існуючого суспільства та майбутніх поколінь. Тому доцільно після цього буде перейти до пропозицій респондентів та респонденток щодо зменшення гендерного розриву в екологічних організаціях.

Відповідальна за роботу: Панченко Діана.

2.4. Політики протидії гендерній сегрегації в екоактивізмі

У підрозділі 1.1. було зазначено про те, що суттєвий внесок до фемінізації екологічних організацій вносить патріархальний суспільний устрій, однак не було знайдено даних щодо стурбованості екогендерним розривом серед учасників/учасниць екологічних рухів або суспільства загалом. Думки респондентів та респонденток у ході цього дослідження щодо більшої залученості жінок до екологічних організацій в Україні виявилися досить **полярними**. Частина респондентів та респонденток зазначали, що існує **проблема в нерівній залученості** до екологічного сектору представників різних статей, аргументуючи це **спільною відповідальністю** за навколишнє середовище:

“Абсолютно, я вбачаю в цьому проблему... тому що з теоретичної точки зору хотілося б, щоб була рівність, це як в хатній роботі – це спільний дім” (Ж., 5,5 років в екоактивізмі)

Полярна думка ґрунтувалася на тому, що не існує проблеми у тому, що екологічний рух є переважно сферою діяльності жінок. Серед причин, чому **нерівна залученість чоловіків та жінок не є проблемою**, вказували декілька причин: важливість уваги не на гендерному аспекті, а на **популяризації екологічного руху серед громадян**, відкритість

сфери екології для чоловіків та жінок, відсутність нагальної потреби залучення більшої кількості чоловіків.

“Те, що немає чоловіків у громадському екологічному русі, це не шкодить самому екологічному руху” (Ж., 10 років в екоактивізмі)

“Ні, не вважаю. Я вважаю проблемою надто низьку залученість та стурбованість громадян України екологічною тематикою.” (Ж., 22 роки в екоактивізмі)

“Чесно, конкретно в екології, питання трохи штучне. У нас той гендер пхають в такі сфери, де не треба його там чіпати. Є сфери, які потребують уваги. Тут воно так склалося, то нехай так собі буде. Я не бачу з тим проблем... Якби чоловіків не було, їх не пускали, ми б мали щось вирівняти. А так є трохи більше жінок, у нас таких багато сфер.” (Ч., 22 роки в екоактивізмі)

Тим не менш майже всі респонденти та респондентки погоджувалися, що певні інституції можуть зменшити екогендерний розрив та сприяти інформаційному ознайомленню громадян щодо екологічної діяльності та захисту навколишнього середовища. Отже, було виділено **7 інституцій та діяльність необхідну для встановлення екогендерної рівності** (детальніший опис наведений у таблиці 2.3.).

Найчастіше серед усіх інституцій респонденти та респондентки зазначали **освіту**. Освіта є інституцією вторинної соціалізації та бере участь у формуванні ціннісних орієнтацій молодих людей. Респонденти та респондентки зазначали, що в освіті майже **не піднімається тема екології та природоохоронної діяльності**, тому має місце не лише екогендерний розрив, а й загалом низька екологічна освіченість громадян України.

“Одна з головних причин – відсутність адекватної освіти в університетах та школах.” (Ч., 4 роки в екоактивізмі)

Респонденти та респондентки зазначали, що хлопчиків виховують згідно конвенційних уявлень про маскуліність — агресивними, конкурентними, а дівчаток конвенційно фемінними — турботливими, емпатичними, спокійними. Через освітні інституції також транслюється, що жінки виконують більшу частку домашніх обов’язків, а тому частіше стикаються з побутовим впливом на екологію, що і стає **однією з причин фемінізації екологічного руху** (Єфанова, Чернова, 2020). З огляду на це важливим є **зміна гендерованої освіти на гендерно нейтральну**.

“Досі хлопців виховують на агресії, на конкуренції, агресивні військові ігри, стрілялки. Я думаю, що це негативне явище саме по собі, треба гуманізувати виховання чоловічої статі” (Ч., 9 років в екоактивізмі)

Оскільки конвенційне виховання чоловіків передбачає агресію, то деякі респонденти та респондентки вказували на важливість поширення **екофеміністичних поглядів**, щоб забезпечити викорінення стереотипів, які стають причинами фемінізації екологічних рухів, а також задля встановлення дружніх та безпечних міжособистісних взаємодій у громадських організаціях.

"Так, я би хотіла, щоб рівність (у залученості обох статей до екологічних ГО – прим.) була, але я б хотіла, щоби рівність була, коли чоловіки матимуть такі ж цінності, як і ми, коли це створить безпечну атмосферу в організаціях, тому що в організаціях, базованих на цінностях, ми робимо спільну роботу, але в більшості маємо дружні стосунки. І я би хотіла, щоби жінки почували себе безпечно в громадських організаціях. Ми знаємо про харрасмент в кліматичному русі, на переговорах, і я би не хотіла, щоби це траплялося з моїми колежанками. Я би хотіла, щоби достойні чоловіки-профеміністи приходили в екологічний, кліматичний рух, звичайно." (Ж., 15 років в екоактивізмі)

Відтак, інститут освіти може змінити уявлення громадян про екологію та сприяти вихованню екологічно свідомих людей за умови, що виховання перестане бути гендерно диференційованим та сприятиме насадженню цінностей рівності та взаємоповаги.

У свою чергу **економічний аспект** також був названий респондентами та респондентками одним з визначальних: **низька оплачуваність** діяльності у громадському секторі спричиняє гендерний розрив, оскільки чоловіки за конвенційними уявленнями мають бути джерелом стабільного та високого доходу.

"Але є очікування кар'єри від чоловіка – успішної, яка пов'язана з грошима." (Ч., 23 роки).

З одного боку мова йде про зв'язок з освітою, щоб **змінити уявлення про традиційну модель гендерних відносин** (чоловік забезпечує сім'ю та заробляє більше за жінку, а жінка, навіть якщо залучена в економічну сферу, то заробляє менше та відповідає за емоційну та домашню працю) (Балабанова, 2005). З іншого боку необхідно **фінансувати сферу екологічної діяльності**, щоб зробити роботу в громадському секторі конкурентною по зарплатні з іншими сферами.

"Є обмеження, які не дозволяються мати конкурентні на ринку плати." (Ж., 15 років в екоактивізмі)

"Якщо ми говоримо про громадський рух, лімітуючим фактором є те, що немає грошей для людей, які б цим займалися." (Ч., 4 роки в екоактивізмі)

Респонденти та респондентки також зазначали впливовою інституцією – **засоби масової інформації**. Вони сприяють формуванню суспільної свідомості, тому адекватне висвітлення ними теми екології може сприяти зменшенню екогендерного розриву та популяризації відповідних знань загалом. ЗМІ могли б сприяти поширенню екологічних тенденцій серед представників обох статей, **розвіювати стереотипи щодо "фемінності"** такої діяльності, допомагаючи чоловікам позбаватися страху втрати гендерної ідентичності внаслідок залученості до екоактивізму, та надавати **визнання** видатним діячам та діячкам в екологічній сфері.

"Якби в екологічній сфері були механізми, які дозволяють отримувати більше офіційного визнання від мого середовища, від інших інституцій, якби був "Kyiv Top30 under 30", тобто всі особи ставали публічно відомим, визнаними і їм було би висловлено публічну вдячність, більше чоловіків би прийшло" (Ж., 15 років в екоактивізмі)

"Це можуть бути ... і ЗМІ. От я займаюсь лісом і дуже часто те, що пишуть про ліс в новинах, інших ЗМІ – це огидно, це не ті проблеми, які є актуальними." (Ч., 4 роки в екоактивізмі)

Соціологічні дослідження були визначені як ще один спосіб залучити більше чоловіків до екологічної діяльності. Кількісні та якісні дослідження можуть бути направлені на аналіз бар'єрів, упереджень, інтересів, потреб чоловіків для того, щоб залучатися до екоактивізму після отримання освіти. Таким чином, екологічні організації зможуть змінити підхід до залучення учасників та учасниць до екологічної діяльності.

"Ну, напевно, що потрібно перш за все для того щоб когось залучити, треба вивчити її потреби, на щоб вони погодилися. Мова мала би йти про якесь таке глибинне соціологічне дослідження таких категорій, що ж їм власне потрібно, що вони хочуть побачити та для себе взяти в екоактивізмі. І коли ми будемо знати їх потреби, тоді ми будемо більш прицільно таргетувати нашу комунікацію, наші запити і, напевно, отримаємо кращий результат." (Ж., 6 років в екоактивізмі)

У ході інтерв'ю також було зазначено, що українські екологічні громадські організації спонсоруються та опікуються **іноземними донорами**. З огляду на наявність зв'язку українських екологічних ГО з іноземними компаніями та організаціями можливо створювати **міжнародні обміни для отримання нового досвіду та залучати іноземні практики** (наприклад, введення гендерних політик у статuti організацій).

"Розбудовою громадського сектору займаються, як я бачу, виключно міжнародні організації, за підтримки яких реалізуються проекти з розбудови громадського сектору, з допомоги налагодити діалог між різними сторонами..." (Ж., 10 років в екоактивізмі)

"...По суті, причина, чому у нас є гендерна політика, то тому, що донори були "за" і питали про це." (Ч., 23 роки в екоактивізмі)

Загалом, певні інституції (економіка, освіта) так чи інакше залежать від діяльності та позиції, яку **держава** займає щодо певного питання, тому потребують активної та ініціативної діяльності державної влади щодо екологічного аспекту. Як вже було зазначено, пануючий патріархальний устрій суспільства суттєво впливає на екогендерний розрив, тому оскільки **держава** досі **є джерелом патріархальних цінностей**, то екологічні організації досі залишаються переважно фемінними. Крім того, **низька стурбованість** державного сектору екологічною ситуацією визначає ставлення до цієї теми населення загалом.

"Але це має бути програма дійсно за підтримки держави. Держава тут, скажімо, є як куратор створення умов для такого масивного розповсюдження або заохочення до такої інформації, до щеплення таких практик, як зараз кажуть." (Ч., 5 років в екоактивізмі)

Наостанок, деякі респонденти та респондентки зазначали, що побудова **громадянського суспільства** та рівність в інших сферах, яка реалізується внаслідок побудови такого суспільства, сприятимуть зменшенню гендерного розриву в екоактивізмі.

"Мені здається, що проблема буде вирішуватися з плином часу із побудовою і розвитком громадянського суспільства." (Ч., 23 роки в екоактивізмі)

Отже, респонденти та респондентки зазначали, що є певні способи інституційно подолати гендерний розрив у екологічних організаціях. Основним інституціями, які могли б на це вплинути, були названі: освіта, органи державної влади, економіка, засоби масової інформації, міжнародні організації, соціологічні дослідження та створення громадянського суспільства. Загалом, усі ці інституції мають працювати спільно, щоб досягнути якнайкращого результату.

Відповідальна за роботу: Бойко Анастасія.

Таблиця 2.3. Можливості інституційно подолати гендерний розрив в українському екоактивізмі

Інституція	Діяльність для подолання гендерного розриву та низької ознайомленості з екологічною діяльністю
Освіта	Гендерно нейтральна освіта для обох статей, представлення цінностей рівності та взаємоповаги, навчання спрямоване на увагу до важливості екологічних питань та екологічної ситуації
Держава	Сприяння різним інституціям у реалізації необхідних програм
ЗМІ	Адекватне висвітлення екологічних ситуацій та діяльності, надання визнання провідним фахівцям та фахівчиням у цій галузі
Міжнародні організації	Обмін досвідом з міжнародними організаціями, залучення іноземних практик до робочого процесу українських екологічних ГО
Економіка	Фінансування ГО, встановлення конкурентних на ринку праці заробітних плат для екологічних діячів та діячок
Соціологічні дослідження	Аналіз суспільства на наявність бар'єрів, упереджень, інтересів щодо професійного розвитку в екологічному активізмі
Громадянське суспільство	Гендерна рівність у всіх сферах життя сприятиме встановленню паритету в екологічних громадських організаціях

2.5. Рекомендації для подолання гендерного розриву у екологічному активізмі та залучення більшої кількості громадян до екологічної діяльності.

Перш за все хотілося б виділити два важливих аспекти: важливість **зменшення екогендерного розриву** (оскільки існує спільна відповідальність за навколишнє середовище) та те, що досить часто зазначали респонденти та респондентки протягом інтерв'ю, – **підвищення екологічної свідомості громадян** України. На нашу думку, рекомендації, сформульовані нашою командою, будуть доцільними для обох аспектів, оскільки вони є досить взаємопов'язаними та взаємодоповнюючими. Також респонденти та респондентки у ході інтерв'ю висловлювали невдоволеність щодо того, що **державні органи** є досить **бездіяльними** у сфері екологічної діяльності, відтак рекомендації будуть написані з урахуванням цього аспекту, щоб вони виглядали дійсно реальними для виконання.

На думку нашої команди, сформовану після аналізу інтерв'ю, досить складно мотивувати різні інституції для підвищення свідомості громадян з екологічної тематики, якщо інституції не здійснюють майже ніяких політик наразі. Таким чином, наші рекомендації будуть сформульовані для безпосередньо екологічних організацій (а не сфери освіти, політики, економіки тощо) та їх кооперації з іншими інституціями. Для того, щоб залучити більше чоловіків до екологічного активізму та громадян до екологічної свідомості, ми б рекомендували наступне:

- **Проводити науково-просвітницьку та інтерактивну діяльність** у школах, закладах вищої освіти різних регіонів та населених пунктів з рівною залученістю **експертів та експерток**. При цьому, на нашу думку, вдалим рішенням також буде **кооперація з феміністичними організаціями**, щоб поєднувати ідеї рівності, взаємоповаги та важливості турботи про навколишнє середовище представниками обох статей. Особливо актуально проводити заохочувальні лекції для учнів та учениць випускних 9 та 11 класів, щоб вони могли розглядати екологічний напрямок як сферу подальшої професійної реалізації.
- Для того, щоб зрозуміти основні бар'єри для входження чоловіків у екологічну сферу, доцільно було б скооперувати з **кафедрами соціології** для пропонування написання студентству кваліфікаційних робіт за цією тематикою. Такі дії допомогли б як студентству у виборі теми та пошуку менторів та менторок, так і

екологічним організаціям у виявленні основних передумов, які, наприклад, заважають чоловікам включатися в екологічні процеси.

- **Залучатися у політичні процеси** на різних рівнях може бути корисним для екологічних діячів та діячок, щоб просувати відповідний дискурс у політиці, говорити з іншої позиції про екологічні проблеми та низьку залученість до цієї сфери чоловіків, отримувати необхідне фінансування (наприклад, для просвітницько-інтерактивної діяльності, про яку зазначалося раніше) тощо.
- Активне **ведення сайтів соціальних мереж**, створення власного екологічного вісника (у кооперації з іншими організаціями) допоможе як **альтернатива ЗМІ** у тому, щоб акцентувати увагу на екологічних проблемах, створювати власні визначні нагороди для учасників та учасниць екологічних рухів, щоб підвищувати рівень публічного визнання цієї діяльності, публікувати інтерв'ю з діячами та діячками екологічних рухів, різні соціологічні дослідження тощо.
- **Сприяння** студентам та студенткам екологічних спеціальностей чи волонтерам у можливостях **міжнародного або всеукраїнського обміну досвідом** та підвищенню відповідних знань та кваліфікації. Це може допомогти розширити можливості та заохотить продовжувати відповідну діяльність в екологічних організаціях, а не змінювати спеціалізацію.

Загалом, на думку нашої команди такі дії можуть сприяти як залученню чоловіків та жінок до екологічного активізму, так і розширенню екологічної свідомості серед громадян України, які не мають відповідних фахових знань. Також хотілося б зазначити, що процес зміни суспільного дискурсу довготривалий, а відтак досягнення екогендерної рівності та екосвідомості громадян може зайняти тривалий час.

Відповідальна за роботу: Бойко Анастасія.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи, можемо сказати, що наразі наше суспільство дійсно зіштовхнулося з проблемою гендерної сегрегації у сфері охорони навколишнього середовища. Сучасні дослідження та тенденції показують, що число жінок у цій царині буде надалі збільшуватися. Екологія у нашому суспільстві загалом не сприймається важливою на належному рівні, що суттєво перешкоджає швидкому досягненню цілей сталого розвитку. На нашу думку, залучення більшої кількості чоловіків до екоактивізму допоможе скоротити екогендерний розрив, що може безпосередньо вплинути на якість боротьби за екологію. Рівномірне залучення чоловіків і жінок сприятиме більш обширному та комплексному розвитку екоактивізму.

У ході дослідження було виділено 2 типи чинників збільшення кількості жінок в екоактивізмі – індивідуальні (на мікро-рівні) та інституційні (на макро-рівні). До індивідуальних чинників були віднесені низькі фінансові амбіції жінок, відсутність конкурентоспроможних матеріальних та кар'єрних перспектив для більшого залучення чоловіків та більша схильність жінок до турботи. Інституційні чинники включали в себе потребу в більшій кількості членів та членкинь, низьку престижність сфери екоактивізму та зміну географічного розташування екологічних організацій. І хоча не всі екоактивісти та екоактивістки вбачають проблему у збільшенні кількості жінок у екологічних організаціях, наголошуючи головню на тому, що наразі стать не є визначальною у поширенні природоохоронних цінностей, а більше значення має більша екологічна свідомість, проте ми вважаємо, що питання рівності залучення чоловіків та жінок є важливим для такої сфери, як захист навколишнього середовища і забезпечення безпечного майбутнього для людства.

Сприяти зменшенню гендерного розриву можуть, зокрема, деякі інституції. Основною інституцією, яка повинна сприяти поширенню інформації про збереження навколишнього середовища, респонденти та респондентки назвали освіту. Гендерно нейтральна освіта, представлення цінностей рівності та взаємоповаги, навчання спрямоване на увагу до важливості екологічних питань та екологічної ситуації можуть вплинути на зменшення гендерної сегрегації в екологічних організаціях та збільшення екологічної свідомості серед громадян. Також інституціями, які здатні вплинути на подолання гендерної сегрегації, респонденти та респондентки називали: органи державної влади, економіку, ЗМІ, соціологічні дослідження та міжнародні організації. У ході інтерв'ю

було зазначено, що побудова громадянського суспільства також сприятиме гендерній рівності в екоактивізмі.

Проблема гендерної сегрегації у екологічній сфері буде існувати доти, доки відбуватиметься розподіл на чоловічі та жіночі гендерні ролі та доки рівень екологічної освіченості громадян України буде низьким. Також варто зазначити, що проблема гендерної сегрегації в екоактивізмі залежить від безпосереднього стану гендерної рівності в суспільстві. Сформульовані нашою командою рекомендації щодо більшого залучення чоловіків до екологічної діяльності мають сприяти підвищенню впізнаваності та компетентності у цій темі українців. У майбутньому рівна залученість обох статей до екоактивізму матиме позитивний результат на суспільство та навколишнє середовище, оскільки будуть представлені варіативні досвіди, різні підходи до вирішення проблем та партнерство чоловіків та жінок для захисту нашого спільного дому – планети Земля.

Відповідальна за роботу: Томляк Ганна.

Загальна редакція тексту: Задонцева Валерія.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Балабанова Е.С. (2005). Домашний труд как символ гендера и власти. Социологические исследования, 6, 109-120.
- Вербовська, М. (2017). Рейчел Карсон: історія жінки, яка врятувала природу. "Повага". <https://www.google.pl/amp/s/povaha.org.ua/amp/rejchel-karsonistoriya-zhinky-yaka-vryatuvala-prirodu/>
- Вовк, А. (2020, 20 квітня). Екоактивізм - сучасний тренд міжнародних відносин. Зовнішні справи. <https://doi.org/10.46493/2663-2675-2020-3-6>
- Герасимов, Д. (2020, 5 липня). Як налагодити сортування сміття у себе в місті: секрети станції "Україна без сміття". Рубрика. <https://rubryka.com/article/nowasteukraine/>
- ГО "Всеукраїнська екологічна ліга". Режим доступу: <https://www.ecoleague.net/>
- ГО "Екодія". Режим доступу: <https://ecoaction.org.ua/>
- ГО "Єдина планета". Режим доступу: <https://uniqueplanet.org/>
- ГО "МАМА-86". Режим доступу: <https://mama-86.org.ua/>
- ГО "Національний екологічний центр України". Режим доступу: <https://necu.org.ua/>
- ГО "Україна без сміття". Режим доступу: <https://nowaste.com.ua/%D0%BF%D0%BE%D1%81%D0%BB%D1%83%D0%B3%D0%B8/osvitni-programy/>
- Гудолл, Д. (2020). Шимпанзе любя и воют, как люди. BBC News. Русская служба. <https://www.google.pl/amp/s/www.bbc.com/russian/features-53807560.amp>
- Ефанова, О. А., Пискалова-Паркер М. П., Чернова А. П. (2020). Экологический гендер в повседневной жизнедеятельности как фактор формирования новых социальных норм. Colloquium-Journal, 10(62), 26 31. <http://www.colloquium-journal.org/wpcontent/uploads/2020/04/colloquium-journal-1062-chast-6.pdf>
- Марценюк, Т. (2019). Правозахисниця та екоактивістка Ольга Мелень-Забрамна "Саме зв'язок прав людини і довкілля є важливим". Українська гельсінська спілка з прав людини, серія інтерв'ю "Правозахисниці, які змінюють Україну".

<https://helsinki.org.ua/articles/pravozahysnytsya-ta-ekoaktivistka-olha-melen-zabramna-came-zv-yazok-prav-lyudyny-i-dovkillya-je-vazhlyvym/>

Міжнародний судовий форум: "Судовий захист природного довкілля та екологічних прав". Збірник матеріалів. (2019),

71. https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Zbirnik_Eko_forum.pdf

Ниязова, Н. М. (2014). Гендерные аспекты участия женщин в

международном движении по охране окружающей среды. *Paradigmata poznání*, 4, 71–79.

Роль женщин в защите окружающей среды. (2017, August 12). *Pars Today*.

<https://parstoday.com/ru/radio/programs-i72624>

Центр ресурсоефективного та чистого виробництва. Роль жінки в

інклюзивному сталому розвитку. (2020), 8. <http://www.recpc.org/wp-content/uploads/2020/09/Women-5-SDG-UKR.pdf>

Хто, крім Грети Тунберг: люди, які допомагають довкіллю. (2019). *The*

Village Україна. <https://www.the-village.com.ua/village/city/eco-heroes/290989-mhp>

Alter, Ch., Haynes, S., Worland, J. (2019). Person of the year, *Time*.

https://time.com/person-of-the-year-2019-greta-thunberg/?utm_source=twitter&utm_medium=social&utm_campaign=person-of-the-year&utm_term=&linkId=78763203

Amnesty International (2019).

Грета Тунберг і рух Fridays for Future отримали нагороду від Amnesty International.

<https://www.amnesty.org.ua/greta-turnberg-i-ruh-fridays-for-future-otrymaly-nagorodu-vid-amnesty-international/>

Bem, S. L. (1974). The measurement of psychological androgyny. *Journal of consulting and clinical psychology*, 42(2), 155.

Burghard, N. (2015). Gender Gap in the Environmental Movement. Student

Research Day Abstracts and Posters. Paper 127. http://digitalcommons.chapman.edu/cusrd_abstracts/127

Brough, A. R., Wilkie J. E. B., Ma, J., Isaac, M., Gal, D. (2016). Is Eco-Friendly

Unmanly? The Green-Feminine Stereotype and Its Effect on Sustainable Consumption.

Journal of Consumer Research, 43(4), 567–582. <https://doi.org/10.1093/jcr/ucw044>

Castillo, M. (2010). The 25 Most Powerful Women of the Past Century, *Time*.

http://content.time.com/time/specials/packages/article/0,28804,2029774_2029776_2031856,00.html

- Hunt, E. (2020, February 6). The eco gender gap: why is saving the planet seen as women's work? The Guardian. <https://www.theguardian.com/environment/2020/feb/06/eco-gender-gap-why-saving-planet-seen-womens-work>
- Karbo, K. (2019). Jane Goodall, how a woman redefined mankind. National Geographic. <https://www.nationalgeographic.com/culture/article/jane-goodall-book-excerpt-praise-difficult-women>
- King, Y., Plant J. (1989). The ecology of feminism and the feminism of ecology. Environmentalism: Critical Concepts, 2, 18-28.
- Kurtzleben, D. (2019). Rep. Alexandria Ocasio-Cortez Releases Green New Deal Outline. NPR. <https://www.npr.org/2019/02/07/691997301/rep-alexandria-ocasio-cortez-releases-green-new-deal-outline>
- Lane, K. (2020). Digital platform organises a younger generation of climate activists. Springwise. <https://www.springwise.com/sustainability-innovation/publishing-media/earthrise-jack-harries-finn-harries-alice-aedy-climate-change>
- McStay, J. R., & Dunlap, R. E. (1983). Male–female differences in concern for environmental quality. International Journal of Women's Studies, 6(4), 291–301.
- Mercedes, C. (2010). Environmental governance from a gender perspective. Theoretical Reflections and Case Studies. Environmental governance from a gender perspective. Theoretical reflections and case studies
- Mohai, P. (1992). Men, women, and the environment: An examination of the gender gap in environmental concern and activism. Society & Natural Resources, 5(1), 1-19.
- National Geographic. (2019). National Geographic Celebrates The Work and Legacy of Dr. Jane Goodall In New Two-Hour Special 'Jane Goodall: The Hope'. National Geographic. <https://nationalgeographicpartners.com/2019/07/national-geographic-celebrates-the-work-and-legacy-of-dr-jane-g/>
- Newsweek's Top 100 Books: The Meta-List. (2009). Newsweek. <http://www.librarything.com/bookaward/Newsweek's+Top+100+Books%3A+The+Meta-List>
- Schlanger, Z. (2018). Alexandra Ocasio-Cortez's climate plan is the only one that

matches scientific consensus on the environment.

Quartz. <https://qz.com/1316082/alexandria-ocasio-cortezs-green-new-deal-could-make-the-us-a-climate-change-leader/>

The World's 100 Most Powerful Women. Forbes. (2019). Forbes.

<https://www.forbes.com/power-women/list/#tab:overall>

Unger, N. (2008). The Role of Gender in Environmental Justice. Environmental

Justice, 1(3), 115-120. <https://core.ac.uk/download/pdf/72853562.pdf>

Гайд інтерв'ю щодо гендерних аспектів екологічного активізму в Україні

Вступ

Спершу хотілося би щиро Вам подякувати за те, що знайшли час зустрітися сьогодні. Наше інтерв'ю буде відбуватися у формі неформальної бесіди протягом приблизно двадцяти хвилин за темою "Гендерні аспекти екологічного активізму в Україні", де нас буде цікавити виключно Ваш досвід в екоактивізмі.

Ми гарантуємо Вам конфіденційність отриманої інформації. Це означає, що Ваші відповіді будуть використані тільки учасниками нашого дослідження і ми гарантуємо, що ніякі зібрані дані під час інтерв'ю не будуть визначати особисто Вас як респондента. Ваша участь є добровільною, тому Ви можете покинути інтерв'ю у будь-який момент.

Також чи згодні Ви, щоб наше інтерв'ю записувалося на диктофон, мені би не хотілося пропустити жодну з Ваших відповідей.

Чи маєте Ви до мене інші питання стосовно нашого інтерв'ю?

Блок 1: Загальні питання.

1. Розкажіть, будь ласка, чому Ви вирішили доєднатися до екоактивізму та як довго працюєте в цій галузі?
2. Чому для Вас особисто важливо бути залученою (залученим) до екоактивізму?

Блок 2: Гендерний досвід роботи в екоактивізмі.

1. Коли Ви тільки-но доєдналися до екологічної організації, серед Ваших колег було більше чоловіків чи жінок?
2. Чи змінилася ситуація відтоді? На вашу думку, що на це вплинуло?
3. На Вашу думку, чи є сфери екоактивізму, які можуть вважатися переважно жіночими? А чоловічими?
4. Поступово у світі частка жінок в екологічних організаціях збільшується. Які основні причини для цього Ви б могли назвати?
5. Чи стикалися Ви з певним проявом стереотипного мислення щодо залученості до екоактивізму за критерієм статі? А Ваші знайомі?
6. Як Ви вважаєте, чи достатньо сьогодні умов і можливостей для розвитку в екосфері для жінок? А для чоловіків?

Блок 3: Політики протидії гендерній сегрегації в екоактивізмі.

1. Чи вбачаєте Ви проблему в нерівному залученні чоловіків та жінок до екоактивізму?

2. Які з інституцій можуть сприяти зменшенню статевого розриву в екологічних організаціях? (Держава, ЗМІ, масова культура (наприклад, фільми, мистецтво), освіта, економіка, жодна з перелічених?) Чому Ви так вважаєте?
3. Як, на Вашу думку, можливо зменшити розрив між залученістю чоловіків та жінок в екоактивізмі?